

– הרמב"ם השמיט דין זה, ויש אומרים שפסק דלא כרבי מאיר. וכן יש אומרים בדעת הר"ף. ואולם מדברי תלמידי רבנו יונה והרא"ש (בברכות לו) ועוד, משמע שנקטו להלכה כרבי מאיר. וכתב הנצי"ב שראוי להחמיר. ואולם ה'פלפל הטורקי' אינו אילן אלא מין ירק ממש (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב פד). רוב הפלפלים המצויים כיום אינם מתקיימים בקרקע שלש שנים, ואולם יש זנים מסוימים שיכולים להתקיים באופן חלקי שלש שנים (פלפל ה'שאטה' המכונה גם פלפל תימני). ויש החוששים להם לאיסור ערלה. ואולם מן הדין נראה להקל בדבר משום סברת האחרונים שצמח הגותן עיקר פירותיו בשנה או שנתים הראשונות ומאז פחת והולך – ודאי אינו 'אילן' אלא 'ירק' [ולפי זה דברי רבי מאיר אומרים ב'פלפל שחור' שהוא נותן פירות טובים שנים רבות. אך בדעת הרמב"ם יש אומרים שכל דבר הבא לתבל אין בו ערלה. ואולם משאר פוסקים אין נראה כן] (עפ"י משפטי ארץ ערלה סופ"א. וראה סיקור הענין בידיעון הליכות שדה 106 – הוצאת המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה, תמוז תשנ"ז).
עוד בענין זיהוי הפלפל שבתלמוד – ע' רש"י שבת צ. ט"ז יו"ד קח סק"י; חות יאיר קיד. וצ"ב.

'... האי הימלתא דאתי מבי הנדואי – שריא ומברכינן עליה בורא פרי האדמה. לא קשיא, הא ברטיבתא והא ביבישתא'. יש מפרשים שהחילוק בין רטוב ליבש אמור גם לגבי דין 'בישולי נכרים' כמו לגבי ברכה, ולא הותרה ההימלתא (ונגביל (= זינגבר, ג'נג'ד) המרוקח בדבש. עפ"י הערוך) של נכרים אלא ברטוב הנאכל כמו שהוא חי ולא ביבש (ב"ח או"ח רג – עפ"י רש"י כאן).
ויש סוברים שאף יבש מותר מפני שנאכל חי עם לחם ומלח וכל כגון זה נחשב 'נאכל כמו שהוא חי' ואין בו משום בישולי גויים. וחילוק הגמרא אינו אמור אלא לענין ברכה (כן נקט מגן אברהם שם סק"ד עפ"י התוס' והטור ועוד פוסקים).

דף פב

'אמר רב הונא: בן ח' ובן ט'...'. שיטות הראשונים השונות בבאור הסוגיא ובפסק ההלכה – ראה בשאלות ותשובות לסיכום.

'אמר לך רבי יוחנן: מאי שנה או שתיים – סמוך לפירקן'. מרש"י משמע שלרבי יוחנן אין לגרוס במשנה 'לפני' (וכן מפורש בפירוש רבנו יהונתן). והרש"ש כתב לפרש 'לפני' – לפני פירקן שנה, לפני פירקן שתיים. (וכן פירש הר"ד, אלא שגרס במשנה 'קודם שנה וקודם שתיים').

'שאיין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים...'. פרטי הלכות בענין מסירות נפש בשלש עבירות חמורות ובשאר עבירות – ע' בסנהדרין עד-עה.

'דתניא רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך...'. הנה מצות מסירות נפש על קדוש השם נרמזת דוקא בפסוק זה דואהבת... ונראה שהטעם לכך הוא מפני שהאדם המרבה במחשבות וחשבונות, ימצא תמיד טעמים שייראו לו צודקים מדוע אין לו למסור נפשו למות. על כן אמרה תורה מצוה זו בלשון 'ואהבת' כי האוהב אינו מחשב חשבונות אלא קופץ ומוסר נפשו בטרם יספיקו הרהוריו להטרידו. וזה שהגיע למדרגת אהבת השי"ת מיד הוא מוסר נפשו אליו (מתוך שיחת מוסר כב תשל"ב).

[כיוצא בדבר אתה אומר על הכתוב בפרשת נביא השקך כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אהבים את ה"א בכל לבבכם ובכל נפשכם – והלא עיקר הנסיון הוא באמונה והיה לו לומר 'הישכם מאמינים?' – אלא שהאהבה בכל לב ונפש היא בלבד הדוחה כל מיני 'הוכחות' של הנביא להפריד ביניכם ובין ה'. משל לאדם שאוהב את חברו בלב שלם, כיון שידוע ומכירו מאד, לא ירצה כלל לשמוע עליו כל רע כי בטוח וידוע ודאי שכל המסופר עליו רע אינו אמת. עפ"י עלה יונה עמ' שי. ראה עוד: דעת חכמה ומוסר ח"ב כג].
ע"ע במובא בברכות סא:

'דתניא ר' אליעזר אומר.. ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאודך'. צריך לפרש שידוע היה לו ש'מאדך' פירושו ממונך, שאם לא כן מדוע דרש על אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו שהוא דבר תמוה ואינו מצוי, ולא דרש שחייב לאהוב את ה' גם כשעומדים להרוג בניו ובני ביתו שאוהבם בכל מאודו ויותר מגופו.

ומה שאמרו 'לכך נאמר בכל מאדך' – פירושו שהוצרך לכתוב כדי שלא יטעה אדם לעבור ולא למסור ממונו, אבל לפי האמת ודאי אין זו סברא אמיתית לומר יעבור ולא ימסור ממונו, שהרי אף בכל איסורי לאוין שדינם ב'עבור' ואל 'יהרג' מחוייב למסור כל ממונו ולא לעבור עליהם – אלא להוציא מסברת הטועה בא הכתוב, כאמור (עפ"י שיעורי הגרשו"א לפסחים).

'מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו'. מקור הדבר, למדו במסכת סנהדרין מואין מושיע לה – הא אם יש, מושיע לה בכל דבר שיכול להושיע.

בספר משך חכמה (תצא כב,כו) פרש שלשון 'ישועה' בדרך כלל הוא בא במיתתו של השונא [בניגוד ל'עזרה' המשמש על הרוב כהוספת כח לנעזר]. ובכל מקום בנ"ך שנאמר תשועה, הוא בהקשר למיתת נפשו של השונא. ואילו היה אסור להצילה בנפשו של הרודף, היה ראוי לכתוב "ואין עוזר לה", וכתב 'מושיע' – להורות שבנפשו של רודף ראוי להושיע.

דייק שם לכתוב 'על הרוב', ואילו בנ"ך כתב 'בכל מקום', שהרי מצאנו 'יקם משה ויושיען וישק את צאנם' – ולא הרג את הרועים, אדרבה, דרו"ל (שמו"ד פ"א לב) שהשקה את צאנם.

'ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'פעם אחת אמר הרבי ר' בונם (מפשיסכא) זי"ע: אני אומר לכם הוכחה על פי דין תורה, שמחויב כל אחד להיות עניו, דהנה במסכת יומא איתא שרציחה היא משלשה דברים שעליהן 'יהרג ואל יעבור' משום דמה חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי. ופרש"י: 'אין זו דומה לשאר עבירות דמ"מ יש כאן אבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה'.

ונמצא, אם אומרים לו הרוג אחד מישראל, אף שהוא חשוד על כל עברות – רק שהוא מאותן שאין אתה רשאי להורגו – אף שהוא רשע בודאי, מחויב אני למסור את עצמי למיתה ולקיים

'יהרג ואל יעבור', ועל כרחך צריך לומר הטעם כמו שכתב רש"י ז"ל, מאי חזית שנפשך חביבה לפני המקום וכו'. ונמצא יש ספק גמור על זה, שיכול להיות שנפשו יותר חביבה. ואף על פי שאינו מוחזק לצדיק, יוכל להיות שיהיה לו 'עולם הבא' יותר ממנו, הרי שמן הדין צריך להיות עניו. עד כאן דבריו. ושיבח דברים הללו מאד. וסיים, מי שאינו מאמין בזה חלילה, בודאי הוא אפיקורס גמור (רמתיים צופים על תנא דבי אליהו רבה יב, לא).

'ההיא עוברה דארחא...'

'אדמו"ר שואל: מהו ההבדל בין צדיק לרשע? הצדיק עושה מצוות והרשע עבירות? לא. גם צדיק נכשל פעם בעבירה ובכל זאת נשאר צדיק; רשע יכול להיות אפילו מלא מצוות קלות כרימון, ובכל זאת נשאר רשע. אי לזאת, מהי ההבחנה האמיתית ביניהם? כשהיצר מתקיף את הצדיק ומסיתו לחטוא, הוא עומד מנגד בשארית כח; הרשע אינו עומד מנגד, וכשהיצר מושכו הוא הולך אחריו. ראייה על כך היא מהא דיומא פב: 'ההיא עוברה...'. והנה לעובר עדיין אין בחירה ואין דעת, ומה ראו חז"ל לקרוא לעובר זה שקיבל הלחש – צדיק, ולזה שלא קיבלו – רשע? ובודאי אין למדוד עובר בקנה-מידה של בר דעת, אך חז"ל הכירו בעובר זה שפסק מתאווה שיש לו כח לעמוד מנגד לתאוותו, וזוהי תכונה של צדיק, וזה שלא קיבל הלחש אינו עומד מנגד, וזוהי תכונתו של רשע' (מתוך עלי שור ח"ב עמ' קפב. וע' דובר צדק עמ' 136; רסיסי לילה לח עמ' 68).

'... אלא תשב בימי עיבורה במקומות קדושה וטהרה, בבתי כנסיות ומדרשות, ותמיד לראות תלמידי חכמים, חסידים ואנשי מעשה, ותשמע דברי תורה, שהדברים נכנסים באזנה ומתקדש הולד בקרבה, שהאוזן לגוף כקנקן לכלים כאמרם ז"ל (גדה ל:): שהולד שומע הכל ומבין, כעובדא גבי אותה מעוברת שלחשו באזנה ביום הכפורים ונח כנודע מאמר רבותינו ז"ל, ויצא צדיק גמור. והדברים בהפכו במעוברת אחרת שנתאוותה ולחשו ולא נח והאכילה ויצא הולד רשע. לכן תהיה ישיבתה במקומות מקודשים, בבתי כנסיות ומדרשות, כדי שתשמע דברי תורה...'

(מתוך שבט מוסר כד, טז)

*

'... אבל כאשר יום הכיפורים ממשמש ובא, הנני להזהירך מאד לבל תצדק הרבה בדבר הצום, וכפי אשר יאמר לך הד"ר כן תשמור לעשות. אך יאמרו שדי פחות מכשיעור, היינו פחות מחצי ביצה בתוך שמונה מינוט, אך באם יאמר שגם זה לא יספיק – חלילה לך להחמיר, כי מי שצוה לצום ביום הכפורים הוא צוה לשמוע לרופא ושלא לצום. ואל תחשוב שאין להתיר אלא לחולה שיש בו סכנה לשעתו, חלילה, אלא אפילו לספק ספיקא, כי אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב, ואפילו לזמן מרובה שאין האדם יכול להחמיר... ואפילו החולה הוא חכם בטבעיות ויודע לשער בשל אחרים, ואפילו הוא עצמו מומחה – אין שומעין לו.

ובטח זכור תזכור מה שכבר שמעת ממני הרבה פעמים שיעקר היהדות להיות האדם בטל לדעת התורה וחכמיה, ואפילו שיאמרו לך על שמאל שהוא ימין, וזה שאדם מבטל דעתו לדעת התורה וכוף אזניו לשמוע לדברי חכמים, הוא שוה יותר מהכל, ועל כן אין לך להצטער אם לא תצום ביוהכ"פ כי במה שתשמע לדעת חכמי התורה שצויו שלא לצום, אם הרופא צוה שלא לצום, הוא שוה יותר מעיקר הצום.

וכן בענין התפילה, ידוע שש"ץ מוציא הנך דאניסי ואפילו עם שבשדות, וחשוב כמו שמתפללים בעצמם. ואם כן אם יצוה עליך הד"ר שלא תתפלל ואתה אנוס בדבר – הש"ץ מוציאך. ולא דוקא הש"ץ דעריך אלא אפילו הש"ץ דסוף העולם, ואם כן בזה יפה כח היוצא ע"י הש"ץ, כי אי אפשר דליכא חד בסוף העולם היודע להתפלל יותר מש"ץ דעריך והוא המוציאך...! (מתוך אגרות הג"ר שמואל מסוכטשוב לחתנו. 'שם משמואל' מועדים תרע"ז)

דף פג

רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך – שומעין לרופא, מאי טעמא תונבא הוא דנקיט ליה. ומפני זה הטעם אפילו אם הרופא אומר 'איני יודע', אין לסמוך על החולה שאומר צריך, שמא אין דעתו שקולה ומיזיבת (עפ"י רמב"ן בבאור הירושלמי. וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד' ברלין) תרכד).

'מי שנשכו כלב שוטה – אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ורבי מתיא בן חרש מתיר. רש"י מפרש שנחלקו אם רפואה גמורה היא אם לאו [ואף על פי שנהגו הרופאים ברפואה זו, אינה רפואה להתיר לו איסור בהמה טמאה משום כך. ר"ן]. והרמב"ם בפירוש המשנה הוסיף לפרש טעמים של חכמים [שהלכה כמותם] 'כי אין עוברין על המצות אלא ברפואה בלבד – רצוני לומר בדברים המרפאין בטבע והוא דבר אמתי, הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן – אסור, כי כוחם חלוש, אינו מצד הדעת, ונסיונו רחוק, והיא טענה חלושה מן הטועה. וזה העיקר דעה וזכרהו כי הוא עיקר גדול'.

[ומשמע במאירי (דלא כפשטות דברי רש"י) שטעמו של רבי מתיא בן חרש שהתיר אף על פי שאינה רפואה מועילה אך היות וההמון נוהג בה וחושבה למועילה, יש בה כדי להועיל לחולה מצד מחשבתו ולכן הותר לחלל שבת בגללה. ואולם הלכה כתנא קמא שכל שאינו מרפא באמת אינו מותר].

בשו"ת שבט הלוי (ח"ה נה) באר שנקודת החילוק אינה בין רפואה טבעית לרפואה סגולית אלא הקובע הוא אם התרופה מאומתת על ידי הרופאים או על פי נסיון אמיתי אם לאו. וגם רפואה טבעית, כל שלא נקבעה רפואתה אצל הרופאים וגם לא נעשה בה נסיון רצוף ובדוק, אינה דוחה שבת ושאר איסורים. מאידך רפואה סגולית שנקבעה תועלתה על ידי הנסיון – דוחה. '... סוף דבר, לפי מה שהסביר לי כב' ענין של תרופות הנ"ל [– המדובר שם אודות תרופות הומיאופתיות] נראה יותר שזה רפואה טבעית, על כל פנים יהיה איך שיהיה הקובע בזה אם נתקבל לרפואה על פי מומחים, ואם יש כבר נסיון רב על הדבר' (ועע"ש בח"ח סט, ב. ובסוד הדבר צדד בשו"ת צמח צדק (או"ח לח) שאף לדעת הרמב"ם יתכן שבסגולה בדוקה דוחים איסורין. וכן פסק שם להלכה).

'מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל...' כתב הראב"ד (מובא ברא"ש): חולה שצריך לאכול בשר והברירה להאכילו בשר נבילה או לשחוט לו בשבת – יש לומר שמוטב לשחוט ולא להאכילו נבלה, כי איסור שבת ניתן להידחות עבורו בהבערה ובבישול וכו'. אבל אם הנבילה מוכנת לו מיד והשחוט מתאחר לו – מאכילים אותו הנבילה ואין ממתנינים לשחיטה הפשט ובישול.

לכאורה אין כוונת הראב"ד בסוף דבריו שמשום הדחיפות בהאכלתו אין לשהות עד שישחטו, אלא כיון שהנבלה כבר מבושלת ומוכנה לאכילה (ע' קרבן נתנאל) ולא הבשר השחוט, הרי מעיקרא לא ניתנה שבת לידחות אצל חולה זה [וכנראה נקט שבת 'חיה' היא ולא 'הותרה', וכדברי הרשב"א שבסמוך].

אמר רב: כסס פלפלים או זנגביל ביום הכפורים – פטור. ופירושו: ביבשים, אבל אכילת לחים נחשבת דרך אכילה וחיוב.

אכל עלי קנים – פטור. לולבי גפנים – חייב. לדברי רבי יצחק מגדלאה, וכן שנו בברייתא כמותו: כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים. ולרב כהנא – כל שלשים יום.

אכלים שאינם ראויים, הגם שפטור עליהם – אסור לאכלם מדרבנן. (משנה ברורה תריב ס"ק טו. והוכיח כן מדברי רב גידל לענין חומץ, שלא כדעת הראב"ה שאין אסור כלל). ואפילו בחצי שיעור יש להזהר לכתחילה (פרי מגדים, מובא במשנ"ב שם). ובשפת אמת כתב על פי משמעות הפוסקים שאכילת אכלים שאינם ראויים אסורה מהתורה (וע"ע בחדושי הנצי"ב).

ב. בברייתא דרשו אזהרה בעיניו מגזרה שוה ממלאכה ('עצם – עצם', ומופנה להידרש. רבינא). מה מלאכה ענש והזהיר אף עיניו ענש והזהיר. [והאוכל ביוהכ"פ לוקה. משנה מכות יג. רמב"ם סנהדרין יט]. דבי רבי ישמעאל שנה ללמוד 'עיניו עיניו' ממאנס נערה המאורסה. רב אחא בר יעקב אמר שהלימוד הוא משבת בראשית (וביוהכ"פ נאמר שבת שבתון). רב פפא אמר: מיוהכ"פ עצמו שנקרא 'שבת' (תשבתו שבתכם) יש ללמוד לענין עיניו שהוא כשבת לעונש ולאזהרה. גם ריש לקיש אינו חולק על כך שהעיניו באזהרה (עפ"י תורי"ד).

ג. תוספת יום הכפורים לשביתה ממלאכה ולעיניו, אינה לא בעונש ולא באזהרה (בעצם היום הזה). [ומכך שהוצרך הכתוב למעט, שמענו ממילא שמוסיפים מחול על הקודש. ובברייתא אחרת דרשו תוספת בכניסתו וביציאתו מוענייתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב... ואידך תנא דרש מהכתוב הזה מצות אכילה בערב יום הכפורים, שנחשבת לו כעיניו].

[אף הנשים נתרבו (מהאורח) לתוספת עיניו, אעפ"י שאין התוספת בעונש ובאזהרה (סוכה כח:). ומכל מקום אמרו (בשבת קמה) שלא למחות ביד הנשים האוכלות ושותות עד שתחשך [באופן ובזמן] שלא ישמעו לנו אם נאמר להן, ועל כן מוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות, באיסור זה שאינו מפורש].

ד. דרשו מן הכתוב בתשעה לחדש בערב... שכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

יש נוקטים להלכה שדין זה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. והתוס' (בר"ה ט:) כתבו שרבי ישמעאל אינו דורש כן ולשיטתו לא נאמרה חובת אכילה בערב יום הכפורים. וכן יש אומרים בדעת הרמב"ם שהשמיט מצות אכילה בעיוהכ"פ מעיקר מקומו (ע' בשו"ת פרי יצחק ח"א ח).

דף פב

קמא. א. מאיזה גיל מחנכים את התינוקות לעיניו מאכילה ביום הכפורים?

ב. מה דינה של עוברת שהריחה דבר מאכל האסור באכילה?

א. מדין תורה אין מענים את התינוקות ביום הכפורים עד שיגדלו ויתחייבו במצוות, אבל מדרבנן מחנכים אותם כדי שיהיו רגילים במצוות. ונחלקו אמוראים מאיזה גיל מתענים וכן נחלקו האם מתענים לשעות בלבד או גם משלימים התענית מדרבנן; –

לדברי רבי יוחנן אין השלמה לקטנים אלא מחנכים אותם לשעות בלבד, שנה [בחולה, כלומר כחוש ותשוש כח], או שנתים [בבריא] קודם חיובם מהתורה. לדבריו יוצא אפוא שהבת מתחילה להתענות לשעות מגיל עשר או אחת-עשרה, והבן מגיל י"א או י"ב.

לדברי רב הונא ורב נחמן, משלימים מדרבנן בשנה [בחולה] או בשנתים [בבריא] הסמוכות לפרקן, ועוד שנתים קודם לכן מחנכים אותם לשעות. לפי זה התינוקת מתענה לשעות מגיל שמונה או תשע ומשלימה תעניתה מגיל עשר או י"א, והתינוק – שנה אחת מאוחר יותר.

לדברי רב חסדא, החינוך [לשעות] מתחיל שנתים [בחולה] או שלש שנים [בבריא] קודם הגיעם למצוות. כלומר, הבת מתענה לשעות מגיל תשע או עשר והבן מגיל עשר או אחת עשרה.

א. כן היא שיטת רש"י בהסבר מחלוקתם. וכן נקטו הראב"ד והרי"ד, וכן הסכים הרא"ש.

ויש גורסים ומפרשים שרב הונא דיבר בתינוק, ולשיטתו הבן בשנתו הי"ג משלים מדאורייתא כשהביא סימני גדלות [שסובר רב הונא 'תוך הזמן כלאחר הזמן']. ושנה או שנתים מקודם לכן (מגיל עשר או אחת-עשרה) משלים מדרבנן. ושנתים קודם שמשלים (שמונה או תשע) – מתענה לשעות. וגם רב נחמן סובר כמותו בחיוב דאורייתא, אלא שלדבריו החינוך לשעות מתחיל שנה מאוחר יותר (תשע או עשר), ומשלים מדבריהם בן י"א – בין בחולה בין בבריא. וכל זה אמור בתינוק. ואילו התינוקת חייבת מהתורה שנה אחת קודם לכן [לרב הונא ורב נחמן – מהיותה בת י"א, ולרבי יוחנן – מי"ב]. ואולם כלפי החיובים שמדרבנן אין חילוק בינה ובין התינוק (עפ"י רי"ף רמב"ם רמב"ן ור"ן).

והרז"ה מפרש (וכן נקט בעל ההשלמה) שרב הונא ורב נחמן שניהם דיברו בתינוקת, וגם הם מודים לרבי יוחנן שמהתורה אינם חייבים להתענות אלא בת י"ב ובן י"ג. לא נחלקו אלא בגיל חיוב חינוך; לרב הונא התינוקת מתענה לשעות מגיל שמונה או תשע ומשלימה מגיל עשר או אחת-עשרה, והתינוק שנה אחת מאוחר יותר. ולרב נחמן התינוקת מתענה לשעות מגיל תשע או עשר ומשלימה מגיל י"א, והתינוק מתענה לשעות מגיל עשר או אחת-עשרה ומשלים מגיל י"ב. לפירוש זה לא נחלקו האמוראים אלא בהשלמה מדבריהם; לרבי יוחנן אין השלמה כלל, לרב הונא – משלימים שנתים (בבריא) ולרב נחמן – שנה אחת.

הרשב"א (בשו"ת, ח"ג שנה) גרס אחרת בדברי רב נחמן, ולפי אותה גרסה משלימים מדבריהם שנה או שתיים קודם חיובם מדאורייתא, ושנה אחת קודם לכן מחנכים לשעות.

ב. להלכה פסקו הרי"ף והרמב"ם (שביתת עשור ב,י) שמשלימים מדרבנן מבן אחת עשרה בין בתינוק בין בתינוקת, ובן תשע או עשר מחנכים אותם לשעות (כרב נחמן, שהוא ממצע), ומהתורה אינם חייבים אלא הבן בהיותו בן י"ג והבת בהיותה בת י"ב (כרבי יוחנן). וכן נפסק בשלחן ערוך. אלא שכתבו האחרונים שלא נהגו בהשלמה בשנת הי"ב כי ירדה חולשה לעולם, אא"כ הוא בריא וחזק לסבול. ויש שנראה מדבריהם שאפילו בשנה הי"ג בתינוק אין משלימים כל זמן שלא השלים שנת י"ג ונתחייב מהתורה.

הראב"ד פסק שיש חילוק בין תינוק ותינוקת; שניהם משלימים שנה או שנתים סמוך לפרקן ומתענים לשעות שנתים קודם לכן (כרב הונא ורב נחמן, כפרש"י. וכן הכריע הרא"ש). הרז"ה ובעל ההשלמה פסקו שמשלימים שנה אחת בסמוך לפרקן ומתענים לשעות שנתים קודם לכן (כרב נחמן).

ורי"צ בן גיא ובה"ג פסקו שאין השלמה לקטנים כלל (כרבי יוחנן). וכן נראית דעת התוס' כתובות נ. וכן כתב בתרומת הדשן (קנה) לסמוך על דעה זו בנער כחוש ורך. וכן מובא ברמ"א תרטו – אבל בבריא אין

להקל. ובא"ר כתב שכן נוהגים כיום בכל התינוקות (מובא במשנ"ב סק"ט. ע"ש ובבאה"ל. וכן הורה הגרשז"א, שבזמננו אין הקטנים משלימים תעניתם כלל, אף לא ביום צום האחרון לפני יום הגיעם למצוות. מובא בהליכות שלמה יוהכ"פ ו, יד).

איזהו חינוך לשעות, היה רגיל לאכול בשתי שעות – מאכילים אותו לשלש. בשלש – מאכילים אותו בארבע.

א. לפי כח הבן מוסיפים לענותו בשעות (רמב"ם שביתת עשור ב, י), ואין מאכילים אותו עד שיצערנו הרעב (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם). ועתה אין לאחרם מלסעוד יותר מהצהורים (הליכות שלמה סוף ו בדבר הלכה).

ב. קטן שהוא פחות מגיל חינוך הנ"ל, אין מענים אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה (רמב"ם שם ב, יא; או"ח תרטו, ב), אף לא לחינוך שעות (רבנו מנוח; ב"י בשם כלבו. מובא במשנ"ב שם. ואם רצה להתענות לשעות, כתבו אחרונים שאין למחות בידו וכן מנהג העולם. עפ"י חקרי לב קט. וע' אשל אברהם בוטשאש).

ב. עוברת שהריחה בשר קדש או בשר חזיר (ונתאותה לו, ואם אינה אוכלת – היא ועוברת מסוכנים. והוא הדין לכל אדם שהריחה ונתערעה נפשו. פוסקים); תוחבים לה כוש ברוטב ומניחים לה על פיה, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו – מאכילים אותה רוטב עצמו, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילים אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. וכן ביום הכפורים שנינו במשנה, עוברת שהריחה מאכילים אותה עד שתשיב נפשה, וקודם לכן לוחשים לה באזנה יום הכפורים היום, אולי תוכל להתאפק.

א. גם עתה חייבות המעוברות להתענות בכל חדשי הריון, מלבד אם לפי דעת הרופא צריכה לאכול או לשתות. וכשהגיעה שעת הלידה לא תתענה, אלא בהופעת צירי לידה סדירים תתחיל לשתות כדי שיהיו בגוף די נוזלים בשעת הלידה, ויתכן שאין לדקדק אז בשיעורים. ואם מרגישה מאד לא טוב, רצוי שתתחיל לשתות עוד קודם הופעת צירים סדירים פחות פחות מכשיעור (עפ"י הוראת הגרשז"א, הליכות שלמה יוהכ"פ ו, א. ויש מן הפוסקים שצדדו להקל עתה למעוברות מחשש הפלה).

ב. כתב בה"ג: גם כאשר אין סכנה לאם אלא לעובר, אפילו פחות מכן ארבעים יום, מחללים שבת ויום הכפורים להצלתו. וכן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים. ויש חולקים (עתוס' גדה מד:). והכרעת הפוסקים כדברי בה"ג, (ע' באור הלכה סי' של סוס"ז; שבט הלוי ח"ח פט; שמירת שבת כהלכתה לו, ב. וע' שבט הלוי ח"ה מו שאין בכלל זה בעובר השהה מחוץ לרחם בהפריית מבחנה).

דיני מסירת נפש על מצוות התורה, ובשלש עבירות חמורות – נתבארו בסנהדרין עד; התרפאות באיסורי תורה – בפסחים כה.

דף פג

קמב. א. על פי מי יודעים אם החולה צריך לאכול ביום הכפורים? מה הדין כשחלוקת הדעות אם יכול לצום אם לאו?

ב. מה דינו של מי שאחזו בולמוס ביוהכ"פ או שנשכו כלב שוטה?

ג. כיצד מאכילים את מי שאחזו בולמוס הקל קל תחילה?